

עומקא דפרשה

- לשנות בדבר השלום
- שער הציון
- תגובות

- שינוי מהאמת בהווה
- לומר שאין לו כסף
- עבידי רבנן דמשני

פר' ויחי - בענין שינוי מפני השלום

בס"ד ערש"ק י"ד טבת תשע"ט

לומר ללווה שאין לו כסף

הרב צבי רותן

יש לדון באדם שרוצה ללוות כסף מגמ"ח, ובעל הגמ"ח יודע שאינו מחזיר בזמן, האם יכול לומר שאין כסף בגמ"ח למרות שבפועל יש לו או שאסור לשקר גם בכה"ג וידחהו או יאמר לו מפורש שאינו רוצה ליתן לו, אף שחושש מפני אי נעימות או סכסוך כשלהו שיווצר מזה.

ולכאורה בהשקפה ראשונה היה שייך לומר שמותר לשקר כדי שלא יהא לו הפסד ממוון, וכדמצינו בכמה מקומות ששינו חכמים דבריהם כדי שלא להפסיד ממונם, וכגון ביומא פג: שהפקידו תנאים כספם אצל כידור והכחיש זאת, ואמרו החכמים לאשתו שאמר שיתן להם ממונם והוכיחו לה שאכן אמר כך ע"י שאמרו לה סימן שאכל עדשים באותו יום, הרי שהוציאו ממונם על ידי שקר ששקרו לה.

וכן מצינו בנדרים כז: נודרים להרגין ולחרמין ולמוכסין שהוא תרומה, אע"פ שאינו תרומה, וכן בב"מ עו. שוכר עליהם או מטען, ומוכח מכל זה שמותר לשקר כדי שלא להפסיד ממונו, ואם כן הכא נמי נימא שמותר לומר אין לי כדי שלא יאבד ממוון.

אולם מכל זה אין ראי' לנדוד, דזה ודאי שמי שכבר נטלו ממנו ממונו וכל האפשרות שלו להציל את כספו הגזול הוא על ידי שקר, מותר לשקר מפני הפסד זה דבלאו הכי לא יחזור אליו ממונו. וביותר, שכיון שהממוון מגיע לו על פי דין ושללו הוא נוטל מותר לשקר, ודומה להא דאמרין במגילה יג: שאמרה רחל ליעקב על לבן אביה אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה, אמר לה אחיו אנא ברמאות, אמרה ליה ומי שרית לי לצדיקי לסגויי ברמאותא, אמר לה אין עם נבר תתבר ועם עקש תתפל, וכתב הריטב"א שם שבאותו ענין שמרמים את האדם מותר לו לרמות בחזרה כדי למנוע ממנו את האפשרות לרמותו, ומבואר שהנהגה כזו אינה בגדר שקר דשקר הוא כשעצם הדבר אינו אמת אבל אם השקר הוא כדי להגיע לדין האמיתי ההנהגה הנכונה היא הרמאות.

מה שאין כאן כשלווה מבקש הלוואה יכול לומר לו בהדיא איני רוצה ליתן לך, ולא צריך לשקר, רק מה שאומר אין לי הוא מפני השלום ולא משום הפסד הממוון, וא"כ השאלה היא אם מותר לשקר מפני השלום.

ובספר חסידים (ס'י תכו) כתב ז"ל דע שאע"פ שאמרו מותר לשנות בדברי שלום, אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר אין לי, כי מה שהותר לשנות מפני השלום זהו בדבר שכבר עבר ולא בדבר שלעתיד עכ"ל. והיינו שכל ההיתר לשקר מפני השלום הוא על סיפור דברים שכבר היה כשרוצה לפרש מעשיו, אבל לכתחילה אין לו לשקר כדי להמנע מזה. והמג"א וא"ר בסי' קנו העתיקו דבריו וציין להם במשנ"ב שם וסיים וצ"ע בזה, ונראה שהסתפק בדין זה, ועיי' שו"ע הרב שהתקשה בזה דהלא אם לא ישקר ועיי"ז תגרם מחלוקת יהיה מותר לשנות מפני השלום, ואם כן למה לא יהא מותר מלכתחילה לשנות מהאמת כדי שלא תגרם המחלוקת.

ומצינו חידוש בהגהות היעב"ץ בגיטין יד: בעובדא דגמ' שם שאנשי מחוזא היו חייבים כסף לרב ששת, ורב יוסף בר חמא הלך למחוזא ובקשו רב ששת שיגבה מהם את חובו, וכשבא לבקש מהם את כספו של רב ששת אמרו לו בני מחוזא שיעשה בזה קנין כדי שתהיה אחריות הכסף עליו ולא עליהם, אמר להו אין, לסוף אישתמיט להו, וכשהגיע לרב ששת אמר לו שטוב עשה שלא קנה את הכסף דלא ליהוי עבד ליה לאיש מלוה. והקשה היעב"ץ אין אמר להם אין הא הוי מדבר שקר תרחק ושארית ישראל לא יעשו עולה, וכ' היעב"ץ שלשון אין יש בו ב' משמעויות, יש משמעות אין-כן שמסכים לדבר, ויש משמעות לא, ואמר להם בלשון אין והם סברו שמסכים לקנין והוא חשב בלשון לאו עכ"ד.

הרב מאיר מנדלסון

אם מותר לשנות מפני השלום בהווה

א. מקור הענין - איתא ביבמות (סה:): א"ר אילעא משום ר"א בר"ש מותר לאדם לשנות בדבר השלום, שנא' "אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך" [פרש"י יעקב לא ציוה, אלא הם שינו מפני דרכי שלום]. רבי נתן אומר מצוה שנא': "ויאמר שמואל איך אלך, ושמע שאלו והרגני, ויאמר ה' עגלת בקר תיקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי", ע"כ. כדי לכסות המטרה האמיתית של השליחות למשוח דוד במקום שאלו ציוה ה' לשמואל לקחת עגל ולומר שהולך לזבח, ואז הזמין ישי אבי דוד, להשתתף בזבחו ולהמתין לציווי נוסף מה', והיות שה' אמר הנ"ל, א"כ מצוה לשנות. ומסיימת הגמ': דבי ר"י תנא, גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתוב ואדוני זקן ולבסוף כתוב ואני זקנתי, ע"כ. התוס' (ב"מ כ"ג: באושפיזא) מקשה למה בב"מ בסוגיא שת"ח מותר לשנות בג' דברים לא חשיב מותר לשנות מפני דרכי שלום, ומתרץ תוס', משום דהני נמי משום דרכי שלום הן ורגלים יותר מאחרים להכי נקט הנ"י. הרי"ף (ב"מ, יג.) מתרץ, הרשימה של ג' דברים הם רשות, משא"כ לשנות מפני דרכי שלום זה מצוה. א"כ הרי"ף פסק כרבי נתן. והסמ"ע (ח"מ רס"ב, מ"ד) לומד ששיטת רש"י מצוה לשנות. משא"כ שיטת הרמב"ם (גזילה ואבידה י"ד, י"ג) משמע שרק היתר לשנות [כשיטת ר' אילעא] ממש"כ שת"ח שיש טביעת עין באבידה ל'צ' ליתן סימנים ומחזירים, בד"א בת"ח שאינו משנה דיבורו, רק בשביל להביא שלום בין אדם לחברו, והוסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה, הרי זה מותר, כ"ע"י ע"עברמב"ם דקות (ה', ז). [שיטת הרמב"ם: לא לשקר, רק להוסיף או לגרוע]. גם הסמ"ע (מ"ע, ק"ז) כתב בפירוש מותר לשנות מפני השלום, ע"כ. עוד מקור למותר לשנות מפני השלום, ממש"כ באבות (א', י"ב) הלל אומר: "הוי מתלמידיי של אהרון הכהן אוהב שלום ורודף שלום" ורש"י מביא כששנים רבים זה עם זה, הלך לכל או"א שלא מדעת חבריו וכו' כמבואר באבות דר"נ (פ', י"ב). הדין הזה הובא בשו"ע (ח"מ רס"ב, כ"א) שתלמיד ותיק אינו משנה אלא מפני דרכי שלום.

ב. חידושו של הספר חסידים - שיטת הס"ח (תכ"ו) הוא, שמותר לשנות רק בעבר ולא בהווה. וז"ל דע אע"פ שאמרו שמותר לשנות בדברי שלום, אם יבוא נכרי או יהודי ויאמר לאדם: "תלוה לי מעות", ואינו מלוה ברצון, כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר אין לי, כי מה שאמרו שמותר לשנות בדברי שלום זהו בשכבר עבר הדבר, עכ"ל. הס"ח הובא במג"א (קנו, סק"ב) ובשו"ת חת"ס (ח"ו, נ"ט). והטעם לזה איתא בדברי שאלו (הו"ד בפרד"י וירא כט') כי בשלעבר לא שייך שירגיל עצמו בשקר שכבר עבר. אבל בלהבא אם נתיר לשנות, אז מהנקל לו לומר על כל דבר שהוא מפני דרכי שלום, וירגיל עצמו בשקר.

ג. הערות האחרונים על הס"ח - החיד"א (ברית עולם על ס"ח) מקשה מב"מ (כג:): עבידי רבנן דמשנו במסתתא, והא אם שגורה בפיו מס' זו ואומר לאו, ומשנה מה שהוא עתה והגמ' התירו, ומתרץ החיד"א שאני התם משום עונה, ושלא להחזיק טובה לעצמו מותר, ולמדנו מזה דהענוה יותר משלום בפרט זה, ע"כ. הא"ר סובר שהס"ח הולך רק לפי דעה ראשונה בגמ' - ר' אלעא שיוסף אמר לאחים שאביך צוה למחול - שזה עבר. ומקשה שהס"ח נגד דעה ב' - על שמואל הנביא שינה על העתיד, ומתרץ הא"ר שאולי דעה ב' הולך כמו הס"ח דהא דאמר לזבוח לד' באתי, מיקרי עבר [אע"פ שנראה שזה שינוי להבא]. והפמ"ג (קנ"ו א"א סק"ב) מוסיף על הא"ר, מהמרש"א (יבמות ס"ה:): כי באמת זבחו, רק שאמר שהליכה היה לזה, א"כ הוה לשעבר.

בשו"ע הרב (קנ"ו, ב) כתב על הס"ח צ"ע קצת, כיון שהשלום גדול מכל המצות כמ"ש במ"ר פ' חוקת, עה"פ בקש שלום ודרפהו, ובגמ' התיר לשנות מפני השלום, והרי"ף כתב דלאו היתר הוא אלא מצוה, א"כ מנלן דלשנות בהבא אסור, שמא יש להתיר ע"ד בכל דרכיך דעהו, ע"כ. המהרש"ם (דעת תורה קנ"ו) מקשה מביצה (כ.) מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט, חברו עליו תלמידי שמאי הזקן [שסברו שאין מביאין עולות ביו"ט], אמרו לו מה טיבה של בהמה זו, אמר להם נקבה היא ולזבוח שלמים הבאתיה. וכתב רש"י שינה מפני השלום, ע"כ. ר"ל שלא רצה להכנס למחל' עמהם. ומוכח דמשום הקרבת נדבתו שרצה להקריב,

עבידי רבנן דמשנו במלייהו

הרב אברהם ישעי' פרידליס

ב"מ (ג): בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו, ופירש"י במסכת - דאם שואלים את הצורבא מרבנן אם יש בידו מסכת פלונית - סודרה בפיו, יאמר לאו, ומידת ענוה היא. בפוריא יאמר לאו מפני הצניעות. וכן באושפיזא - אם שאלוהו על אושפיזו אם קבלו בסבר פנים יפות ואמר לאו, מידה טובה היא, כדי שלא יקפצו עליו אינשי דלא מעלי ויכלו את ממונו. ונפק"מ לאהדורי ליה אבידתא בטב"ע.

אולם הרמב"ם (פ"ד מהל' גזלה ואבדה הי"ג) פ' באופ"א, במסכת - כיצד, היה עוסק במס' נדה ואמר במקואות אני שונה, כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נדה. בפוריא - שישן במיטה זו, ואמר בזו אני ישן, שמא ימצא שם קרי. ובאושפיזא - שנתארח אצל שמעון, ואמר אצל ראובן אני מתארח, כדי שלא יטריחו על שמעון, או שהביא שלום בין אדם לחבירו והוסיף גרע כדי לחבבן זה לזה הרי זה מותר.

ונמצא דנחלקו רש"י והרמב"ם בביאור ד' הגמ' בהא דמשנו רבנן בהני תלת מילי, דלרש"י הטעם לשנות הוא מפני ענוה, צניעות וכדי שלא יגרום הפסד ממון למארחו. ולהרמב"ם טעם השינוי הוא לתועלתו של הת"ח, דהיינו שלא יבוש, וכדי שלא להטריח את מארחו. ועוד נחלקו דלרש"י אית להו לרבנן מצוה לשנות בהני ג' מילי. ולהרמב"ם אית להו היתר ורשות לשנות, וכן פ' הדרשה חו"מ סי' רס"ב, וכ"כ במחצה"ש (אור"ח סי' קנ"ו). וצריך להבין מהו שורש ויסוד פלוגתתם, ואמאי נטה כל אחד לפרש באופן אחר.

והנה במס' יבמות (סה): יש ב' דעות בגמ', אם מותר לשנות מפני השלום או מצוה לשנות. ונראה דרש"י נקיט כר"ג שם דס"ל דהוי מצוה לשנות. ומהתם יליף לסוגיין, דרק במקום מצוה צריך לשנות. ובטעם הדבר יש לבאר בדכדי לשנות מן האמת, בעינן שיהא זה מפני שיש מצוה בדבר, ואך משום כח המצוה צריך לשנות. ולולי שיש מצוה בדבר לא הותר לשנות מן האמת.

וכן נוקט ספר 'החרדים' (פ"ב כ"ו) דלאחר שהביא את האיסור לשקר אפי' במילי דעלמא דליכא בהו דררא דממונא, כ' דכדי לשים שלום מותר לשנות ומצוה נמי איכא. כדאיתא ביבמות שם. עכ"ד.

אולם הרמב"ם ס"ל כר"א ב"ר שמעון (שם ביבמות) דמותר לשנות מפני השלום. ולכך כ' דמותר לת"ח לשנות מפני השלום ולא כ' דהוי מצוה, ומפני דלא בעינן למצוה כדי לשנות. וכן נראה דס"ל לשערי תשובה (ש"ג קפ"א) שכ' וז"ל: וזה החלק [דהיינו לשנות מהאמת] התיירוהו לקיים מצוות ודרישת טובה ושלום, ואמרו כי מותר לשבח הכלה וכו' וכן מותר לשנות בדברי שלום. ע"כ. הרי חזינו בדבריו דלא בעינן למצוה כדי לשקר, ולכן נקט לשון היתר.

אלא דצ"ב דבשלמא לרש"י מובן דרק מפני המצוה הותר לת"ח לשנות, אבל להרמב"ם דאין צריך שיהא בזה מצוה, צריך להבין מדוע באמת הותר לת"ח לשנות מן האמת, בשלמא לשנות מפני השלום, ניחא דהוא מפני גודל מעלתו והצורך שבו לקיום העולם, אבל מדוע שיהא מותר לת"ח לשנות בהני תלת מילי לתועלתו האישית.

ונראה דיתבאר עפ"ימש"כ החזו"א (אמו"ב פ"ד י"ג) לבאר אמאי הותר לשקר בהני תלת מילי, וז"ל: הנה הותר הדבר רק משום שכאן הגדת האמת יש בו מן הגנות, ונבחר כאן השינוי והנליזה מן האמת. ע"כ. ולפ"ז גם יתבאר דרק לת"ח הותר לשנות בהני תלת מילי כיון דהוא איש נכבד ומרומם, ואם יאמר את האמת בהני תלת מילי יש בו מן הגנות. ולכן עליו לשנות.

והא דרק לת"ח הותר לשנות מפני השלום [אליבא דהרמב"ם] הוא כמו שביאר מרן הגרי"א שר צ"ל, ר"י סלבודקא (לקט שיחות מוסר ח"ב, ביאורים על מס' פי"א) דלהרמב"ם הא דאין לשנות בעלמא בדיבור, הוא רק לת"ח הנוהגים תמיד במידת חסידות, ובזה אמרינן דמפני השלום הותר לת"ח לשנות, אך לשאר העם מותר לשנות גם בעלמא בדיבור משום טעם וצורך. ודייק זאת מהא דאת ההלכה של לשנות מפני השלום הביא הרמב"ם בפרק ה' מהל' דעות, העוסק כולו בהנהגות של ת"ח, והוסיף דזו גם שיטת המס"י שם. יעוי"ש.

ונראה דהמקור לשיטת הרמב"ם דההיתר לשנות מפני השלום הוא לת"ח, דהנה בגמ' (יבמות שם) ילפינן לה מקרא בפרשתן (בראשית נ"ט), שהאחים אמרו ליוסף אביך ציוה לפני מותו כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וגו'. אעפ"י שיעקב לא ציום על כך, והאחים הרי היו ת"ח וכדחזינו דיוסף הזהירים (שם מ"ה, כד) אל תרגזו בדרך - ודרשו חז"ל אל תתעסקו בדבר הלכה.

לשנות בדבר השלום כשיטת הרמב"ם

הרב צפניה ערוסי הלוי

ביבמות סה ע"ב: וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון: מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'. ר' נתן אומר מצוה, שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני וגו'. דבי רבי ישמעאל תנא גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן, ולבסוף כתיב ואני זקנתי. ע"כ. ולכאורה במחשבה ראשונה נראה שנחלקו התנאים ביסוד הדבר אם רק מותר לשנות בליט ברירה, אבל לכתחילה לא או שאף יש בכך מצוה או מעלה לכתחילה.

וכידוע בבבא מציעא כג ע"ב: אמר רב יהודה אמר שמואל: בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במלייהו במסכת ובפוריא ובאושפיזא וכו' (כלומר שבשלושה דברים משנים תלמידי חכמים מן האמת. במסכת, שלא יתגאה ויאמר שידוע מסכת פלונית אלא במקום הצורך. בפוריא בשאלות אודות צניעות, ובאושפיזא, שאם ישאלוהו על חברו אם אירחו כראוי יאמר שלא כדי שלא יקפצו עליו אנשים שאינם מהוגנים להתארח אצלו), ושם הקשו בתוס' מדוע לא החשיבה הגמ' גם את הדברים שמותר לשנות בהם מפני דרכי שלום, ותירצו שגם אלו דרכי שלום ואולם רגילים יותר מאחרים.

ושם בר"ף עמד גם הוא בשאלה זו וכתב: ומסתברא לן דהאי דלא חשיב לה כאן דלא איצטריכא ליה דמצוה הוא וכו'. לכאורה משיטת הר"ף עולה שיש מצוה לשנות. אולם המעיין ברמב"ם בפ"ד מהל' גזילה ואבידה הי"ג שכתב למי להחזיר אבדה בטביעת עינא: במה דברים אמורים בתלמיד ותיק (לא אמר תלמיד חכם רגיל ודו"ק) שאינו משנה בדיבורו כלל אלא בדברי שלום וכו', או שהביא שלום בין אדם לחבירו והוסיף גרע כדי לחבבן זה לזה הרי זה מותר וכו'. ע"כ.

ובכתובות טז ע"ב ת"ח כיצד מרקדין לפני הכלה (רש"י - מה אומרים לפניך)? בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא (רש"י - לפי יופיה וחשיבותה מקלסין אותה), ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו להם בית שמאי לבית הלל, הרי שהיתה חיגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה, והתורה אמרה: "מדבר שקר תרחק". אמרו להם בית הלל לבית שמאי, לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגנונו בעיניו, הוי אומר ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים (רש"י - מדברי בית הלל שאמרו ישבחנו) לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות (רש"י - לעשות לאיש ואיש כרצונו).

והמעייין בדברי רבינו יראה שגשמת מהלזכיר במפורש היאך מרקדין לפני הכלה ורק בהלכות אבל פ"ד ה"א זכר באגב: מצות עשה של דבריהם וכו' ולהכניס הכלה וכו' וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחיך בתורה ובמצות. ע"כ. ובהכרח שהרמב"ם לשיטתו כאמור שאין מצוה לשנות בדבר אלא רק היתר במקרה הצורך וההכרח וכל זה משום שהרמב"ם מחמיר שום מדבר שקר תרחק ודו"ק.

וראה עוד לדרישה בחו"מ סי' רסב ס"ק כא שעמד בדעת הרמב"ם, ונזכה שיתקיים בנו דברי הנביא זכריה "והאמת והשלום אהבו".

« המשך מעמ' 1 »

עכשיו שינה מפני השלום, וזה דלא כס"ח דדוקא מותר בכבר עבר. ומביא המהרש"ם מתוס' (פסחים י"א ד"ה אבל) דהפסד מצוה והפסד ממון שווים. השו"ת רב פעלים (ח"ג חו"מ א') מיישב עפ"י החיד"א הנ"ל משום ענוה מותר לשנות - ג"כ הלל אמר להם כך בגלל ענוה, וא"כ מותר לשנות אפי' על עכשיו. למעשה לדינא המהרש"ם בשו"ת (ז, קנ"ב) סבר שאין לחשוש להס"ח מהגמ' הנ"ל שמוכח שלא מדעתו.

הח"ח במשנה ברורה לא הביא המג"א שהביא הס"ח בדפוסים ראשונים, ובדפוס שלנו הביאו בסוגריים בלבד, בזה"ל: (ועי' במג"א מש"כ בשם ס"ח וצ"ע), עכ"ל. ולא כתב מה הצ"ע הזה. אולי כוונתו שהראשונים לא חלקו בזה, או מהיכן מקורו, או מקושית הא"ר הנ"ל שזה דלא כר' נתן, ע"כ. הספר אמות קנה (פ"ה הע' י"ד) הביא הרבה מ"מ בש"ס דמשמע דלא כס"ח, ומביא דגדולי פוסקי זמנינו לא חששו מזה, המהרש"ם (שם), הגרש"ז והגר"ש"א, ויבלחט"א הגר"ח באורחות יושר ומס' כותים (הע' ל') היקל. והח"ח

(רכילות א', ח') סתם שישתדל לומר באופן דמשתמע בתרי אנפי, ואם א"א מותר לשקר ממש.

שער הליון

גדרי ההיתר לשנות מפני השלום

בגמ' יבמות (סה): א"ר אילעא משום רשב"א מותר לשנות מפני השלום, שנאמר אביך צוה וגו' כה תאמר ליוסף אבא שא נא וגו'. ור' נתן אומר מצוה לשנות. וברמב"ם בהל' דעות (פ"ה ה"ז) כ' לגבי ת"ח "ולא ישנה בדבורו ולא יוסיף ולא יגרע, אלא בדברי שלום וכיוצא בהן".

וכ' המהרש"ל ביש"ש (פ"ו סי' מו) דדוקא באקראי אבל בקביעות אסור משום למדו לשונם דבר שקר (עי' יבמות סג). [וכעיי"ז כ' החת"ס (פרי נח ד"ה איש) דההיתר לרמות הרמאי מצד עם עקש תתפל, הוא רק באקראי בעלמא].

דעת הס' חסידים (תכו) דמה שמותר לשנות בדברי שלום, זהו רק בשכבר עבר הדבר [ולכן מי שאינו רוצה להלוות מחשש שהלווה לא יפרע אין היתר לשקר שאין לו]. והובא באר"צ שער השקר. ונפ' במג"א (קנוב). וכ"כ בשו"ע הגר"ז (קנוב) דמשו"כ לא יבטיח שקר לחבירו אפילו מפני השלום.

והחילוק בין לשעבר לבין להבא, ביאר הדברי שאול (יבמות סג). דלהבא שייך יותר איסור דלמדו לשונם דבר שקר, שפתווי היצה"ר רבים בזה וירגיל עצמו בדבר עד אין קץ. והעין אליהו (כתובות יז) פ' החילוק עפ"י הגמ' בר"ה (כ:): דחיישינן יותר כשמחזי כשיקרא, וה"נ כשמסקר להבא היתה ניכר השקר.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ז קנב) נחלק ע"ז והביא ראייה מרש"י שגם על של עכשיו מותר לשקר מפני השלום. ועי' בערול"ג (יבמות סה): דמאחי יוסף ילפי' דההיתר לשנות אינו רק להתנצל על העבר אלא גם להתחיל בשקר. ולכא"ו הוא ג"כ דלא כהס"ח.

שקר או שינוי

עי' בתוס' ישנים ביבמות ד"א דמ"ש לשנות בדבר השלום אינו שינוי גמור. וכ"כ בס"ח (תרמב) שכ' שכשישקר יעסוק לשנות כדי שלא יהא נראה כ"כ שקר לגמרי. וכן דייק הערול"ג בגמ', דההיתר אינו לשקר אלא רק לשנות, בלשון המשתמעת לב' פנים, ופ' דבהכי מיירי בהא דאחי יוסף (עי' לק'). וכ"כ הב"ש באה"ע סב [לענין שבח הכלה, ועי' רמ"א (יו"ד קנוב)] בענין האיסור לומר שהוא עו"כ דמותר בלשון דמשמע לב' פנים. וזו לכא"ו דעת רש"י (תולדות) שפ' בדברי יעקב דמ"ש עשו בכורך הוא נפרד, והיינו שלא הותר לו שקר גמור. [ודלא כרד"ק דל"ח שקר כיון שהוא הראוי לברכה, וגם דלא כחזקוני ור"ב"ח ואוה"ח דכיון שקנה הבכורה זו האמת].

וכ"כ בשלמת חיים (עניינים סי' טו) דלא הותר שקר גמור, ומה שהשכטים הקדושים אמרו אביך צוה וכו' אין בזה שקר גמור, שהרי מתחילה אמר להם "הקבצו" ורמז להם שישתדלו להיות באחוזה. [יידעו למה רמזון מליו, שהרי אי' בחז"ל במ"ש מטרף בני וכו' ממה שחשדתיך וכו', כנראה שהם הרגישו שהאב הזקן נודע לו הכל].

אבל הח"ח בהל' רכילות כלל א' ח' התייר אף שקר גמור מפני השלום, ועי' בבמ"ח (יד). וכן משמע בריטב"א (כתובות יז). שכתב דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק. וכ"כ בשו"ת הרמ"א (סי' יא) שלמדנו מהגמ' ביבמות "דמותר לשנות מפני השלום ומותר לעבור על מדבר שקר תרחק".

ובמאירי (יבמות סה): משמע דשינוי הוא שלא לספר הכל, דכן פ' מ"ש בשרה דאמת הוא שאמרה ואני זקנתי ["אחרי בלותי"] רק שלא אמר שאמרה "ואדוני זקן". [ועי' ח"ח שם בבמ"ח סוס"ק יג שהוכיח מכאן שחצי אמת היא ג"כ שקר]. וכ"כ בדעת זקנים על פס' זה (בפ"ה הב') אכן הוסיפו דזה דוקא על הקב"ה אבל שאר בני"א מותר לשנות לגמרי. ועי' תור"פ.

לשנות למען השכנת שלום

אי' בסנהדרין (ו): דמידת אהרן הכהן היתה להשכין שלום ע"י ששינה מהאמת, וע"ז נא' שם תורת אמת היתה בפיהו... בשלום ובמישור הלך איתו. וכ' הרמב"ם (פ"ד מהל' גזילה ואביה יג) לענין שינוי דברים בהבאת שלום, דמותר להוסיף ולגרוע כדי לחבבן זל"ז.

וביאר החסיד יעבץ בפ"ה לאבות (פ"א מי"ב) דמה שאהרן שינה כ' השלום חשוב מן האמת ולזה ראה לשנות מפני השלום, עיש"ע.

וע"ע בסנהדרין (יא). שאמר ר"ג מי הוא שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות וכו', ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד. ועפ"י כ' בס' חסידים (תרמב) שיכול אדם לשקר כדי שלא יתבייש חבירו. ושכשישקר יעסוק לשנות כדי שלא יהא נראה כ"כ שקר לגמרי. ובשו"ת מהרש"ם (ח"ז קנב) כ' דמפני הבושה מותר לשנות בכל גווי.

בב"ר (ח,ה) אי' שמידות השלום והאמת אמרו שלא יברא האדם, ונטל הקב"ה האמת והשליכו לארץ וכו'. ופ' הידי משה דע"י השלכתה לארץ הותר לשנות מפני דרכי שלום, וממילא נוסף כח למידת השלום ולכן לא קטרגה.

שער הליון

טעם ההיתר לשנות

הערול"ג ביבמות שם הק' איך מותר לשקר הא כתיב מדבר שקר תרחק ועוד דהול"ל מותר לשקר מפני השלום, וביאר דודאי השכטים לא דברו שקר אלא שאמרו לישנא דמשמע לתרי אפי וגם שלחו ולא אמרו בעצמם (עי"ש). אך מכיון ששינוי ללשון שיש לטעות והיא גניבת דעת, מזה מוכח שמותר לשנות מפני השלום.

עוד יש לבאר עפ"י הקובץ הערות (סי' ע) דכל האיסורין שבי"א לחברו אסורים רק דרך קלקול והשחתה שלא לצורך אבל לתועלת הותרו. ובאמת ליעקב (תולדות) הגדיר שאמת צריכה להאמר לפי חשבון, עי"ש שהאר"ך. ועי' דרש משה (כז) באריכות דיש אמת מדומה ויש אמת אמיתית. ועי' חז"א אמונה ובטחון פ"ד ג. [והאלשיך עה"פ בתהלים (ב,ה) על דואג האדומי "אהבת רע מטוב שקר מדבר צדק סלה" פ"י דשקר טוב בעתו מדבר צדק [-אמת] לעולם, שלפעמים היא חורבן עולם].

ומלשון הגמ' שם, דבי רבי ישמעאל תנא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו, מבואר דיש איסור אלא שנדחה מפני השלום. ועי' ספרי (נשא מב) בכמה דברים שגדול השלום, וביניהם השינוי מהאמת ומחיקת השם הטיל שלום. וכ"כ בשו"ת הרמ"א (סי' יא) שלמדנו מכאן דמותר לשנות מפני השלום ומותר לעבור על מדבר שקר תרחק, וגם דוחה ל"ת של מוחק השם. והיינו שמצות השלום גדולה מכל המצוות (וכ"כ בשו"ע הגר"ז קנוב). וכן מבואר בדברי החסיד יעבץ (דלק').

אך אין לומר שההיתר משום ששקר נאסר רק כשמזיק, שהרי נחלקו בזה הקדמונים, ודעת החרדים (מ"ע פד) דהאיסור אפילו במילי דעלמא דליכא בהו דררא דממונא דמשמעות הפס' דבור בעלמא. וכ"מ ביד רמה (ב"ב קעב). וכך מבואר בשו"ע חו"מ (סי' לב ס"ב) שכל הרמ"א שהשוכר עידי שקר להוציא מהחייב לו, פטור מדיני שמים אבל עובר על מדבר שקר תרחק, (ומקורו בנימוקי ב"ק כד. בשם הרא"ה) עי"ש. וגם לדעת היראים (רלה) ששקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה תורה עליו, שרק ברשע רע לבריות הכתוב מדבר. מ"מ דעתו שבאופן של גניבת דעת אסור, כמו שביאר שם דלגבי כלה נאה נחשב שקר שיש בו רעה לבריות (לב"ש) מכיון שגונב דעת הבעל.

לשנות כדי לשמח את חברו

בכתובות (יז) לפי ב"ה גם על כלה חגירת אומרים כלה נאה, וכן הלוקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו. וכ' המאירי הדדן הוא "לשבחה במידה גדושה אף ביותר מן הראוי". ונפסק בשו"ע (אה"ע סה) דאומרים שהיא נאה ואפ"י אינה נאה. וכ' הב"ש בשם הפרישה דדוקא באופן שמתפרש בב' פנים [דהיינו שאפשר להבין נוי במובן מסויים וכדו' וי"א דאף אם מכוון על כלה אחרת שהיא נאה ש"ד], וכ"ד הקרב"ג בכתובות יז. (ד) והחת"ס שם.

טעם ההיתר מבואר במס' כלה רבתי פ"י "וב"ה אומרים כי אמר רחמנא מדבר שקר משום ונקי וצדיק [אל תהרוג], הא לקיומי שפיר דמי". ובריטב"א שם כ' דההיתר משום דרכי שלום. וכ"מ בסמ"ג (ע' קז) שכללם יחד וכ' שמותר לשנות בדבר השלום ולערב דעתו עם דעת הבריות כמ"ש בכתובות וכו'. אולם המהרש"א פ"י דאין זה שקר כיון שבעיני הלוקח המקח טוב, וכן בעיני החתן הכלה נאה.

ונפק"מ אם מותר לשקר כדי לשמח את חברו, דלריטב"א הוי בכלל דרכי שלום, וכ"מ בשע"ת (ש"ג קפא) שכ' "וזה החלק התירוהו לקיים מצות ודרישת טובה ושלום". ובשו"ת תורה לשמה (ססד) הביא ראייה מגדרים (ג) שאליהו שינה מהאמת כדי לגרום קורת רוח לר"ע ואשתו. (ועי"ש שצ"ח ארבעים וארבע מ"מ בהיתר לשנות).

לשנות משום ענוה וצניעות

בב"מ (פג:): בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במיליהו במסכת וכו'. והוא לאו דוקא בת"ח, כמשמעות השו"ע בחו"מ רסב, וכ"מ במ"ב קנו. ופירש"י דמדת ענוה היא. אלא הרמב"ם (גזילה יד, ג) פ' דהוא כדי שלא יתבייש אם ישאלוהו ולא ידע. וכ' הסמ"ע (רסב) דנפק"מ בינייהו אם הוא מצוה או רשות. ובתוס' ד"ה באושפיזא כ' דהכל משום דרכי שלום.

ועי' כתובות עז. בהא דריב"ל ששאלו רשב"י אם נראתה הקשת בימיו ושינה מהאמת ד"סבר לא אחזיק טיבואת לנפשי". וכך הוכיחו מינה הט"ז והמג"א (סי' תקסה) שמותר לומר שאינו מתענה כדי שלא להחזיק טיבואת לנפשיה. אך העיני שמואל בב"מ פ"י דברי ריב"ל שאמר באופן המשתמע לב' פנים, ושמה אף המתענה צ"ל הכי.

והט"ז שם כ' דהוא בכלל מותר לשנות מפני דרכי שלום כיון דמתכוין לדבר מצוה אין השינוי פוסל בו עכ"ל.

ובפנת הדביר (ח"א א, ז) כ' דלהסתיר מעשיו הטובים הוא כ"ש שמותר לשנות משום שלום נשמתו. ועי' בלשון החז"א באמונה ובטחון פ"ד "ואם הותר למשוך ידו מפלפולה של תורה כדי לשמור על מדת הזהירות והזריזות, הותר גם לשנות".

דרושים חברותות:

טלפון	שעה	מקום	נושא
0548420656	לפני הנץ רבע שעה	סלבודקה אור החיים	משנה ברורה
0504-109-395	6.30-7.30		גמיש
0502-283-344	בוקר	ישיבת נור ישראל	גמרא
0533-123-476	בוקר		שיעור גמרא בעיון
0504-117-055	סדר א'	ברכפלד	פרק חוקת הנתיים ג'ית והאשנים בהספק
0548468589	9.30-10.30	נאות שמחה	חומש / משנה / נ"ך
0548462992	9.30-12.30	מודיעין	גמרא
0527665995	7.30-10.30	גמיש	קנין הלכה
0533138854	7.30-7.45	נתיבות המשפט	גמיש
0548456965	7.30-8.30 פעם בשבוע	גמיש	גמיש
0527-171-075	10.00-13.00	בהכ"נ אנונואר גרין פארק	גמיש
0527180889	10.00-11.00	חשמונאים	גמרא
0533117900	10.00-13.00	זכור לאברהם	מס' נדה דף ליום
0533142059	11.00-13.00	היכל יצחק	גמ' עיון
0583-259-807	בוקר ואחה"צ		ריבית במסגרת כולל
08-9111-088	11.00-14.00	גמיש	גמרא מסכת קידושין
0548-468-589	10.00-13.00	נאות שמחה	דף הימני
0548593364	16.00-17.30	אזור בית אבא	גמיש
0527-180-526	15.30-16.15	בית תפילה	דף הימני
0583-254-567	סדר ב'	בהכ"נ נאות שמחה	עירובין טו"ש ע"פ קנין הלכה
0583-259-807	בוקר ואחה"צ		ריבית במסגרת כולל
0548-416-249	16.00-19.00	נאות שמחה	פרק ארבע אבות בעיון
0548-487-793	16.00-19.00	פונביץ' שדי חמד	גיטין פרק השולח
0548-454-813	סדר ב'	בית הכנסת בויאן	מסכת שבת פר' הזורק
0527177760	19.15-22.15	גמיש	גמיש
0527126563	21.00-22.30	ברכפלד	דף הימני
089791487	30..21.00-23	גמיש	שבת בעיון קל
0527126335	21.00-23.00	אוהל תורה ברכפלד	דף הימני
0548463235	ערב	גמיש	מעונין ללמד
0548417939	ערב	גמיש	גמיש
0583-287-249	ערב	ברכפלד (גמיש)	טור ב"י שו"ע הלכות עירובין
0533137740	00.00-2.30	גמיש	בית תפילה
0527-117-048	גמיש	גמיש	דף יומי ירושלמי פאה
0527171260	גמיש	כולל בית אבא/אוה"ח	יומא
0527-166-364	גמיש	גמיש	כתבי הסבא מקלם ותלמידיו
0527122518	גמיש	גמיש	גמ' נדרים / שבועות
0527693109	גמיש	גמיש	שיעור לבעלי בתים
0527689157	גמיש	גמיש	גמרא
0527619839	גמיש	גמיש	גמרא ברכות
0583-265-444			עמוד יומי
0583276113	גמיש	גמיש	ברכות
0548461687	שבת אחה"צ	נאות הפסגה	עירובין טו"ש ע"פ קנין הלכה

לקביעת חברותא התקשר עכשיו: 0533-15-46-95 והשאר הודעתך

« המשך מעמ' 2:

ולפי זה י"ל שאם אומר אין לי ויש במשמע הדברים ובכוונתו שאין לי כסף בשבילך [דהיינו כסף שישאר אצלך או לתת לך בתורת צדקה וכדו'] אינו בכלל שקר, ומה שכתב בספר חסידים הוא שלא לומר אין לי מעות להלוות באופן שמשקר שקר גמור, אבל אם דבריו שאומר אין לי יכולים להתפרש בשתי פנים מותר לומר כן אף כלפי העתיד ולשנות מהאמת מפני השלום.

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

שמות - כתיבת שם ה'
וארא - יוחסין
בא' הנחת תפילין
בשלח - מלאכת הוצאה

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא
בדוא"ל: a740700@gmail.com עד יום שלישי בלילה
בכתיב, עד יום א' בתיבה שעי"א אזה"ס בית יוסף, בצירוף הוצ' הקלדה [10 ש' לעמוד]

להנצחות
ופרטום בגליון:
052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות
בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
a740700@gmail.com

קושיא

אי בסנהדרין (יא ע"א) מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה [לעיבור שנה] השכים ומצא שמונה, אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד, עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי אמר לו שב בני שב ראיות כל השנים כולן להתעבר על ידך וכו', ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד. והנה כתב בספר חסידים (סי' תרמב) שיכול אדם לשקר כדי שלא יתבייש חבריו. ושכשישקר יעסוק לשנות כדי שלא יהא נראה כל כך שקר לגמרי.

וודאי שמקור ההיתר לשקר של יתבייש חברו הוא משמואל הקטן, ומהתוספת שכ' הס"ח שלא יהיה שקר לגמרי, מבואר דמפרש דגם בהא דשמואל לא היה שקר לגמרי, וע"כ צ"ל שר"ג לא פירט מי הז' שיעלו אלא אמר סתם השכימו לי שבעה, ותלה שמואל בעצמו שהוא הנוסף על השבעה. אכן א"כ אינו שקר כלל דמצד ענותנותו היה סבור כך באמת, וצ"ב.

הרב א. גרליץ

תגובות

בגליון תק"ז השיג הרד"א שלזינגר על מה שכתבתי בגליון חנוכה, ומכיון שלא הובנו דברי כראוי על כן אכפול הדברים, וההכרח לא יוגנה (מהרש"א בב"ב פ. ב.) ומיני ומיניה יתקלס עילאה (סוטה מ.).

* לכתחילה אין לשמש ואדם אחר שלא שמע ברכת ההדלקה להדליק אף את הנרות הנוספות. [ע"פ מ"ש בסי' תל"ב ס"ב בש"ע ובמ"ב (ס"ק י"א), ודאע"פ דאין מברכין על הנרות שהן משום הידור לבדן (וכמ"ש בשע"ת ברס"ל זה בשם הברכ"י) מ"מ לכתחלה הברכה חלה גם עליהן וכדמתבאר ממ"ש בתש"ו רעק"א (סי"ג) שסתם כוונתיה במ"ב בס' תרע"ו סק"ד ר"ל דהיכא שלא בירך קודם תחלת הדלקתו אם לא סיים כל הנרות [פי' דלא הסיח דעתו ממנה] יברך עובר לעשיית הדלקתן של הנרות הנוספות ע"ש.

* מי שבירך בביה"נ בהדלה"נ יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו רק אםמדליק להוציא י"ח את אשתו וב"ב, אלמא ברכת שהחיינו שמברך עבור ב"ב לא חשיבא הפסק בין ברכת המצוות להדלקה עצמה שחייב בעצמו, ר"ל דנהי שיכול לברך כל הברכות עבורם כבכל ברכת המצוות (כמ"ש הרד"א שלזינגר) מ"מ היה אפ"ל דהני מילי כשמברך רק על אחרים אבל כשכא לקיים מצוותו בהדלקה וכיו"ב אין לו להפסיק בין ברכתו למעשה המצוה בברכת שהחיינו שכבר נפטר מחיובה. אלא מוכח דכלדבעלמא כך הוא סדר הברכות הן לא חשיב הפסק גם אם אינו חייב בה עתה. ומכאן סמך לענייתו אמר על ברכת שהחיינו שבקידוש יו"ט ע"י אשה שכבר בירכה כן בעת הדלה"נ (ע"ד שכ' באגר"מ או"ח ח"ד סי' קא-א ושם בסי' כא-טו ע"ע גם באול"צ ח"ג פי"ח ס"ב ובמנח"ש ח"ב סי' נח-ב במהד"ק. ובמהד"ב סי' ס-כד. וכו' במק"א). ומשום שהיה מקום לחלק קצת בין המברך לעונה ואכמ"ל, ע"כ כתבנו ל' שיש סמך וכו'.

* בתש"ו הריב"ש (ס' קי"א) שבב"י הוא שכ' לפי דרכו דטעם המנהג להדליק בביה"נ הוא משום פרסום הנס כיון שאין כל א' יכול להדליק בפתח ביתו מבחוץ ומברכין כמו על הלל דר"ח. ותו מלבי היא.

* ע"ד מ"ש הר"ן שבב"י דעל הדלקה דמשוםחשדא לא מברך אלא אחד פתחא, מה טעמו ז"ל אחרי דמ"מ חכמים חייבו בהדלקה גם בכה"ג, כבר אשכחן כמה פעמים כיו"ב דמשום דמעיקרא גדר החיוב שתקנו הוא רק משום טעמים שונים כתבו הפוסקים שאין מברכים בהם: אין מברכים בהפרשת מעשרות מדמאי ופי' רבא דה"ט כיון דרוב ע"ה מעשרין ופירש"י דדמאי אפ"ל ספק ל"ח אלא חומרא בעלמא (שבת כג.); על בדיקת חמץ שלאחר הפסח כשלא בדק מקודם אין לברך (טו"ש ע"ס' תל"ד) מטעם שאינו אלא להבדיל בין חמץ זה לחמץ דהיתר (הה"מ וכס"מ שבמג"א ומ"ב) ואיך יברך וצונו על דבר שצונו חכמים משום קנס (ה"ר מנחם שבכה"ח); ק"ל בש"ע (סי' קפ"א ס"ז) אין מברכים על מים אחרונים אע"פ שהם חובה וכש"י בה"ג והטעם כיון שאינן אלא לצורך האדם, והרמב"ם (בפ"ו מברכות) כ' דטעמא כיון שאינן אלא מפני הסכנה, ובתוס' לשם (בחולין קה סע"א) כ' טעם שא"מ בנט"י בין גבינה לבשר וניקור חלב ומליחת בשר משום שאינם כ"א הכשר אכילה, וע"ש גבי ברכה על ק"ש שלפני מטות, וע"ע בתוס' בשבת (כג. ד"ה חובה) גבי הדלה"נ דשבת; וע"ע ברס"ל תל"ו בהגהת הרמ"א ובש"א (כדהו"ב במ"ב ובה"ל ועוד) גבי ברכה על בדיקת חמץ קודם י"ד בניסן.

הרב י. פישר

הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה
תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

